

בענין המחייב של קרן

שיעורים בב"ק פ"א שיעור 7 (ב):
ט"ו מרחשון ה'תשפ"ד
רינת ישראל
ר' שלמה צוקר

1. ב"ק ב: תולדה דקרן מאי היא... אשן ורגל ורש"י (במיוחד ד"ה בעיטה)

כוונתו להזיק

2. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב
מאי שנא קרן? דכוונתו להזיק וממונך ושמירתו עליך,

3. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב
לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו כראי השן שיש הנאה להזיקה,

4. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ד עמוד א
ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק.

5. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב
מה לכולהו שכן מועדין מתחילתן; ולמאן דאמר: אדרבה, קרן עדיפא שכוונתו להזיק,

קרן כמשונה

6. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טו עמוד א
אתמר: פלגא נזקא - רב פפא אמר: ממונא, רב הונא בריה דרב יהושע אמר: קנסא. רב פפא אמר ממונא, קסבר: סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימן, ובדין הוא דבעי לשלומי כוליה, ורחמנא הוא דחס עליה דאכתי לא אייעד תורה; רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא, קסבר: סתם שוורים בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא לשלם כלל, ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דלנטריה לתורה.

7. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב
והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא, האי כלבא דאכל אימרי, ושונרא דאכלה תרנגולא - משונה הוא, ולא מגבינן בבבל. והני מילי ברברבי, אבל בזוטרי אורחיה הוא.

8. רש"י מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב
אימרי - כבשים.
משונה הוא - דאין דרכן בכך והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק.
ולא מגבינן לה בבבל - דאין דנין דיני קנסות אלא בסמוכין ובבבל אין סמיכה.
ברברבי - תרנגולים וכבשים גדולים דאין דרך כלב וחתול להורגן.

שיטת בעלי התוספות ור"ת

9. תוספות מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב
אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא - לשלם נזק שלם אפילו בפעם ראשונה וא"ת ומהי תיתי אי מתלושה דייה כתלושה אי משאר אבות התינח למ"ד (לקמן ד' ה:): קרן עדיפא דכוונתו להזיק ואפילו קרן אתי וכדמפרש ר"ת לקמן דהיינו למ"ד פלגא נזקא ממונא דאית ליה סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי אבל למ"ד פלגא נזקא קנסא דאית ליה סתם שוורים בחזקת שימור קיימי לא אתיא קרן מכולהו כדאמרינן לקמן (שם) כי שדית בור בינייהו אתי כולהו לבר מקרן דאיכא למיפרך שכן מועדין מתחילתן פי' דרכן להזיק משא"כ בקרן דבחזקת שימור קיימי וי"ל דלמ"ד פלגא נזקא קנסא הא דקאמר אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא וישלם נזק שלם בפעם ראשונה לאו משום דאיצטריך קרא לאשמועינן דאין מועדת אלא התנא הוצרך לאשמועינן להביא ראיה מן הפסוק דמחוברת נמי הוי בכלל נגיחה שלא תטעה לומר דנגיחה היינו בתלושה דומיא דקרני ברזל דצדקיה אבל במחוברת דרכו להזיק מתחילתו ונלמוד מבור ומחד מאבות לחייבו לכתחלה נזק שלם.

10. תוספות מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב

והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא - נראה דדוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא אבל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיחייב כלל דמהי תיתי דמקרה לא אתיא דקרה אורחיה הוא דסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי רב רבבי אבל למ"ד פלגא נזקא קנסא הוי תולדה דקרה דתרוייהו משונים הם אף על גב דקרה כוונתו להזיק.

11. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב דף טז עמוד א

מש'...הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש - הרי אלו מועדין; רבי אלעזר אומר: בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין, והנחש מועד לעולם...
גמ'...וחסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, והיכן העדתן? בחצר הניזק. מתקיף לה רבינא, הא קתני לקמן: שור המזיק ברשות הניזק כיצד; אי אמרת בשלמא איירי בה, משום הכי קתני כיצד, אלא אי אמרת לא איירי בה, מאי כיצד? אלא אמר רבינא, חסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק - מחלוקת ר' טרפון ורבנן, ויש מועדים אחרים כיוצא באלו: הזאב, והארי, והדוב, והברדלס, והנמר, והנחש. תניא נמי הכי: חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק - מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו: הזאב, והארי, הדוב, והנמר, והברדלס, והנחש. איכא דרמו לה מירמא, תנן: חמשה תמים וחמשה מועדים; ותו ליכא? והאיכא: הזאב, הארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש! ומשני, אמר רבינא, חסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק - מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו: הזאב, והארי, הדוב, והנמר, והברדלס, והנחש.

12. תוספות מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

והנחש הרי אלו מועדים - לאו בכל עניני היזק חשיבי מועדים אלא כל אחד במידי דאורחיה כגון שבא זאב וטרף ארי ודרס או טרף להניח אבל במידי דלאו אורחיה כגון ארי שטרף ואכל וכן שאר הזיקות דלאו אורחיהו לא הוו מועדים אלא משלמי' ח"נ ובמידי דאורחיהו דמשלם נ"ש היינו דוקא בחצר הניזק אבל ברה"ר פטור דהוי שן ברה"ר כדאמר שמואל בגמ' ארי ברה"ר דרס ואכל פטור ואפי' נחש שאין נהנה מנשיכתו כדאמרין בפ"ק דתענית (דף ח.) שנתקבצו כל החיות אצל הנחש ואומרות לו מה הנאה יש לך מ"מ כיון דאורחיה בהכי הוי כמו רגל ופטור ברה"ר ולא הוי כמו קרן בתר דאייעד אף על פי דמתכוין להזיק מדחשיב ליה גבי אחריני.

13. אבן האזל הלכות נזקי ממון פרק א הלכה ב

והנה התוספות דף ט"ו גבי כלבא דאכיל אימרא דמחייבינן מדין קרן, חילקו בין למ"ד פלגא נזקא ממונא ובין למ"ד קנסא דלמ"ד ממונא קרן הוא אורחיה ואין ללמוד כלבא דאכיל אימרא דהוי משונה, ולמ"ד קנסא דקרן גופא לאו אורחי' מצינו למילף כל מיני שינוי אפילו באין כוננתן להזיק ולא נתנו טעם לדבריהם למה לא נימא דגם למ"ד קנסא דוקא היכא דכוננתו להזיק ולא נילף כלבא דאכיל אימרא דאין כוננתו להזיק ומהו שמחלק התוספות בין אורחי' לכוננתו להזיק, ולפי שכתבתי יש להסביר באופן אחר דלמ"ד פלגא נזקא ממונא דחיוב קרן מדינא גם בתם, שפיר יש לחלק מכוננתו להזיק לאין כוננתו להזיק ונאמר דדוקא בכוננתו להזיק חייבה התורה דמשן ורגל ליכא למילף דאף דאמרין דלאו בחזקת שימור קיימא מ"מ הוי משונה דבכל דוכתא אמרין דקרן משונה ודוחק לומר דהוי דלא כר"פ. [והתוס' שכ' דלמ"ד פ"נ ממונא הוי אורחי' אינו אורחי' גמור אלא דאין ללמוד כלבא דאכיל אימרא דמשונה משום דזהו משונה יותר] אבל למ"ד פ"נ קנסא דבתם מדינא פטור לגמרי אלא דקנס' כי היכי דלינטר' ועיקר החיוב הוא במועד וכיון דאייעד אורחי' הוא וילפינן משן ורגל בתר דכתביבי כולהו דאפילו באין כוננתו להזיק חייב, שפיר ילפינן כלבא דאכיל אימרא דחיוב וכיון דבמועד חייב מדינא בתם חייב משום קנסא, אבל למ"ד פ"נ ממונא היכי דאין כוננתו להזיק פטור בתם. ובה מבואר שפיר מה דהרמב"ם לא הזכיר כלל בהלכה ד' וה' בגדרי חיוב קרן הא דקרן כוננתו להזיק ותפש רק החסרון שאינו דבר שדרכה לעשותה כמנהג ברייתה משום דבאמת חייב גם באין כוננתו להזיק דלמסקנא ילפי' משן ורגל לזה וכמו שבארנו.

שיטת הריב"א

14. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף טו עמוד ב

וריב"א אומר דאפילו למאן דאמר פלגא נזקא ממונא מיקרי קרן משונה אבל אינו משונה כל כך שיהא נחשבין תשלומין לקנס ואם כן אף לדבריו מצינו משונה שמשלם. וצריך עיון ליישב לשון התלמוד הא דנקט כלבא ושונא יותר מקרן דעלמא. ה"ר ישעיה ז"ל.

15. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף יט עמוד ב

יתבי רבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא אקילעא דרבי יהודה, נפק מילתא מבינייהו: כשכשה בזנבה, מהו? א"ל איך: וכי יאחזנה בזנבה וילך? אי הכי, קרן נמי נימא: וכי יאחזנה בקרן וילך? הכי השתא, קרן לאו אורחיה, הא אורחיה. וכי מאחר דאורחיה, מאי מבעיא ליה? כשכוש יתירא מבעיא ליה. בעי רב עינא: כשכשה באמתה, מהו? מי אמרינן מידי דהוה אקרן, קרן לאו יצרא קתקיף ליה? הכא נמי לא שנא, או דלמא קרן כוונתו להזיק, הא אין כוונתה להזיק? תיקו.

16. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף יט עמוד ב

או דילמא קרן כוונתו להזיק. הקשה ריב"א מאי קסבר אי אורחיה היינו רגל ומה בכך אם אין כוונתה להזיק ואי לאו אורחיה הוא היינו קרן ואפילו אין כוונתה להזיק ליחייב כדאמרינן גבי תרנגול שהושיט ראשו לכלי זכוכית הואיל ומשונה הוא מיחייב חצי נזק ואף על גב דלא מיכוון להזיק. ונראה לו לפרש דכשכש באמתא חשיב ליה כי אורחיה על ידי יצרו והיינו דקאמר מידי דהוה אקרן מועדת דחייבי נזק שלם משום דאורחיה הוא על ידי יצרו או דילמא קרן מועדת כו' כוונתה להזיק האי אף על גב דאורחיה הוא על ידי יצרו לא דמיא לקרן הואיל ואין כוונתה להזיק אבל לעולם פשיטא ליה דלרגל הוא דמיא הואיל ולא הוי אורחיה אלא על ידי יצרו. ה"ר ישעיה ז"ל.

שיטת הרמב"ם

17. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק א

הלכה א

כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיקה הבעלים חייבין לשלם שהרי ממנום הזיק שנאמר + שמות כ"א כ"ה+ כי יגוף שור איש את שור רעהו וכו', אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דיבר הכתוב בשור אלא בהווה.

הלכה ב

וכמה משלם, אם הזיקה בדברים שדרכה לעשותם תמיד כמנהג ברייתה כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר או שהזיקה ברגלה כדרך הילוכה חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו שנ' + שמות כ"ב ד' + מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. ואם שינת ועשת מעשים שאין דרכה לעשותם תמיד והזיקה בהן כגון שור שנגח או נשך חייב לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו שנ' + שמות כ"א ל"ה+ ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגו'...

הלכה ח

הזיקה ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן לא למזיק ולא לניזק או בחצר שהיא של שניהן והרי היא מיוחדת להניח בה פירות ולהכניס לה בהמה כגון הבקעה וכיוצא בה, אם בשן ורגל הזיקה כדרכה הרי זה פטור מפני שיש לה רשות להלך בכאן ודרך הבהמה להלך כדרכה ולאכול ולשבר כדרך הילוכה, ואם נגחה או נגפה או רבצה או בעטה או נשכה, אם תמה היא משלם חצי נזק ואם מועדת משלם נזק שלם...

הלכה יא

כשכשה בזנבה כשכוש רב שאין דרכה תמיד והזיקה ברשות הרבים או שכשכשה בגיד שלה ברשות הרבים והזיקה פטור, ואם תפש הניזק גובה חצי נזק ממה שתפש, שזה הדבר ספק הוא אם אלו תולדות הקרן שחייב עליה ברשות הרבים או תולדות הרגל שפטור עליה ברשות הרבים כמו שביארנו.